

Nagyapám, Edmund Karlovics Kerschensteiner fehér köpenyében állt az officina ajtajában. Néhány nap választotta el hatvanadik születésnapjától. Gyógyszerlatok szálltak a falusi patikában, az öreg előtt kenőcs a tégelyben, bársonyossá tette a levegőt. „Kakaóvajjal kell keverni”, mondta nagyapám, és szigorú volt, mint a fehér köpeny. Korán kopaszodott, fénylett a bőre, talán a tizenégyes háború után, a hároméves orosz hadifogságban fázott meg a feje, s mire hazaért, kihullott a haja.

Állt a patikai pultnál, osztrákból eloroszosodott nevével: Edmund Karlovics Kerschensteiner. Bécsi nagyapja valamikor az 1860-as évek elején elkeveredett az Esztergomban rendezett gyógyszerész bálba, megismerkedett a patikárius Jedlicska Márton leányával, s ahogyan ez lenni szokott – különösen a nagy békeidőben –, az ismeretségből szép és tisztességes házasság kerekedett. Később az öreg Kerschensteiner vasárnaponként kiült az esztergomi ház belső udvarára, kitérte az oda nyíló szobák ablakát, s amikor elérkezett déli tizenkettő, feszülten figyelte, nem késik-e valamelyik falióra. S amikor együtt ütött valamennyi, nyugodtan pihent tovább a karszékekben az egyórai ebédidőig. „Na, azért mondom! Bécsben is ugyanennyi az idő.”

Edmund Karlovics – a családban nevezték így, mások Dönci bácsinak szólították – az orosz fogságban kapta a Karlovics melléknevet, merthogy Károly fia, Edmund volt, s az orosz ragaszkodik az otcsesztvóhoz, az apai megnevezéshez. Elvégre mindenki az apja fia. Így ért össze nagyapámban a világtörténelem. „A rosseb egye meg”, mondogatta, amikor rossz kedvében volt, mert jócskán kijutott neki a huszadik század meglepetéseiből – első világháború, második világháború, csak úgy tornyosultak egymás hegyén-hátán a világháborúk –, s szelídre gyűrte arcát a szenvedés.

A falu, ahová 1950-ben kitelepítették, tizenhárom kilométerre feküdt Esztergomtól – az ezernyolczszázhatvanas évek báli hangulata már oda, régen oda –, mindenüket elvették, mindenüket. „Adja át a kassza kulcsát és az összes kulcsot, aztán kifelél!” Talán csak a tropikál nadrágja maradt meg, amit az államosítás pillanatában viselt, s bár a faluban elütött a szokásos viselettől, még a hatvanas években is ezt hordta; akkorra már jócskán kiterdesedett, s amikor meglátták, mindenki tudta, a gyógyszerész úr közeledik – a szocializmus hiába tiltotta az urazást, a falubeliekben megmaradt az egészséges emberi érzés. Lik néni mondta egyszer, amikor fájdalomcsillapítóért ment a patikába, mert annyira fájtak az ízületei: „Tudja, gyógyszerész úr, a szocializmus messze van, mi meg itt élünk. Nekem is itt fájnak az ízületeim.”

Péntek délután volt. A nap november elején laposan hasalt el a Bitóczy völgy felé, nagyapám bajusza megremegett – „Istenem, mit kívánsz még tőlem? –, nagyapám nézte a bágyadt szépséget, s egyre kevesebbet értett az életből.

A menetrendszerű autóbuszjárat megérkezett a városból. Edmund Karlovics akkor és később sem tudta meg, Piatrik bácsinak, a bal lábára bicegő suszternek mi keresnivalója volt éppen akkor Esztergomban. Talán bőrt hozott a talpaláshoz... Amikor leszállt a templomtéri megállónál, suta mozgásával futva indult neki a főutcának, úgy lengett a teste, hogy attól kellett tartani, mindjárt végigvágódik, de mégsem.

Hová, hová futsz, Piatrik bácsi?

Benyitott a patika ajtaján. „Gyógyszerész úr, jönnek az oroszok! A várúton jönnek már az oroszok!”

És riadt volt az arca; talán ötvenéves lehetett, de már nagyon öreg, és most a sántaságát mindenestül hordozta magával. Széttárt karjával esetlenül állt ott.

„Szóval jönnek?” – kérdezte nagyapám, majd megigazította a köpenyét: „Ha jönnek, hát jönnek!”

A sánta cipész megilletődött erre a nyugalomra: talán mégsem olyan nagy a baj, ha a gyógyszerész úr így kihúzza magát!

Mert nagyapám kihúzta magát. Így mondták később is, akik látták őt.

Összeszaladtak az emberek. Az oroszok már Esztergomban vannak, a bazilikához vezető meredek várúton...!

Nagyapám kimerítette a fehér tégelyből a frissen kevert kenőcsöt – „a magiszt-rális gyógyszer hamar tönkre megy a levegőn”, aztán azt mondta: „Emberek, az Irma-lak pincéje mélyen benyúlik a hegyoldalba, ha kell, oda menekülünk. Mindenki vigyen krumplit, szalonnát, lisztet, zsírt. Akinek amiye van! Még legalább fél óra, mire ideérnek.”

Anyukám kikészítette mindhármunknak – két testvéremnek és nekem – a bundakabátot: „Ha menni kell, ez jó meleg!”

Előbb csak zümmögés, aztán egyre erősebb döngés, majd a Szobi rév után a szörnyek feltúrták magukat a Sárga-dombra. A hernyótalpak ott kaparták már a falu utcáját.

„Isten nevére, gyógyszerész úr, oltsa el a villanyt, húzza le a rácot!” Mire nagyapám azt mondta: „Még nem érkezett el a zárás ideje!”

A falu addigra fénytelenességbe merevedett. Mintha mindenki meghalt volna. A házak mélyén halk lihegés: „Istenem! Istenem!”

Csörögtek a lánctalpak, a Dunától a Pilisig remegett a föld. Az Irma-lak? Ettől talán még az is összeomlik!

És jöttek, egyre csak jöttek, mint megvadult, ellenállhatatlan akarat. Az első tank a patika előtt meghökkent, a részeg óriás, a rettentő vastömeg előre dőlt, aztán vissza. Mögötte a többi ugyanúgy csikordult, és megállt. Semmi mozgás. Nagyapám az officinában, fehér köpenyben; november másodika volt, péntek délután.

A harckocsi lövegtornyát ráfordította a patikára. Minden megdermedt. Majd kiszállt egy tiszt, s megindult a fényesség felé. Belökte az ajtót. Erős, határozott hangjára nagyapám oroszul válaszolt: lám, mire jó egy világháborút követő több éves fogság!

Egymás tekintetébe néztek. Nagyapám arcán ott nyugodott az első világhábo-rú, a hároméves hadifogság, a háromszori szökési kísérlet, „magát ezért főbe lőjük, tudja-e”, aztán mégse, ott nyugodott a második világháború, negyvennyolc évesen újra behívták, tizenhat éves fiát a leventék nyugatra vitték, az utolsó este a laktanya rácsos kapujánál: „apám, vigyél ki innen”, haja már nem volt Edmund Karlovics-nak, azt nem téphette kínjában, a bajuszát rágta, „igen, fiam, mindent megteszek”, s ment, de hiába: „engem vigyenek, engem, velem mindent megtehetnek, csak őt...!”

– és megmaradtak, végül megmaradtak, Lackó gyerek Győrből visszaszökött, mindnyájan megmaradtak, s öt év múlva, azon a júniusi napon a tropikál nadrágban: „Adja át a kassza kulcsát és az összes kulcsot, aztán kifelé.”

Mindez ott ült az arcán, begombolt, fehér köpenyén, fuszeklit viselt, ingét felesége – akit mindvégig úgy szólított: „Anyi, kérem” – aznapra is frissen vasalta, hozzá csokornyakkendőt kötött, orosz szóval állt ott:

„Kérem, ez egy patika, és itt emberek élnek.”

Nem szólt többet, nem tudta, az orosz tiszt érzi-e kiejtésén a bécsi-magyar akcentust (mert az egyetemét még Bécsben végezte). Nem is érdekelte.

Némán álltak egymással szemközt. Odakint füstöltek-okádtak, dübörögtek a vasak. Az orosz tiszt zavarba jött a nem várt élménytől – „Kérem, itt emberek élnek” –, mintha megdermedtek volna mögötte a vasállatok, hová jutott, miféle világba, és nagyapám csak állt, fehér köpenye alatt kissé sután megbillent csokornyakkendőjével, kopasz madárfejével, másnapra megígérte Mári néninek, hogy kikeveri az üzleti fájdalmait enyhítő kenőcsöt, állt becsülete marékalmán, hosszú idő, nincs több szó, érezte a gázolajszagot árasztó orosz tiszt testlihegését – mindennek vége? –, aztán a megfeszült időben a katona hirtelen sarkon fordult. A nap már végképp belesüllyedt a Bitóczy völgy mélyébe. A katona rántott egyet harcokcsizó sapkáján, majd fölugrott a lánctalpra, s eltűnt a fedélzeti nyílásban. Meglódult az első szörny, aztán sorra a többi.

Nagyapám a faliórára tekintett: még egy óra hátra volt zárásig.

(A mű a *Mai szívekben 1956 forradalma* című pályázaton III. díjat nyert.)

